

L'URBANISME D'ÈPOCA IBÈRICA AL BAIX EBRE: L'ASSENTAMENT DE L'ASSUT DE TIVENYS

JORDI DILOLI FONS¹
DAVID BEA CASTAÑO¹

RESUM

Presentem en aquest article una descripció dels principals tipus d'hàbitat d'època ibèrica (segles VI – I a.n.E.) existents al baix Ebre, fent especial incidència en un dels assentaments que més dades sobre l'evolució d'aquest fet cultural està aportant actualment en aquesta àrea geogràfica, l'assentament de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre), on les darreres campanyes d'excavació han permès distingir al menys tres fases d'ocupació, amb una evolució urbanística que abasta tota la seqüència ibèrica d'aquesta regió.

Paraules clau: Època Ibèrica, Protohistòria, baix Ebre, ceràmica àtica, urbanisme ibèric, estructures defensives.

1.- INTRODUCCIÓ

Superats els plantejaments dels anys seixanta i setanta en què la recerca sobre la cultura ibèrica se centrava especialment en l'explicació de les seqüències cronològiques a través de l'estudi dels elements materials recuperats als jaciments arqueològics, la dècada dels vuitanta va significar per a la investigació protohistòrica l'inici de noves propostes que prioritzaven aspectes més interessants, com és l'estudi de la transformació dels jaciments, tractant-los com un element individual integrat en un espai de relació superior. És indiscutible que aquest canvi en la

1. Àrea d'Història Antiga. Universitat Rovira i Virgili. Plaça Imperial Tàrraco, 1. 43001, Tarragona.

investigació va venir precedit d'un enfoc teòric en el qual l'anomenada arqueologia espacial, amb la definició de nous àmbits de recerca –micro, semimicro i macro– va tenir un paper primordial, atorgant al jaciment en si una categoria nova, ja que el seu estudi intern –urbanisme, estructures, dimensions, etc.– i la seva integració al territori es feien essencials per entendre la pròpia evolució de la societat que l'havia creat.

A l'àrea del curs inferior de l'Ebre i més concretament al seu tram final, definit entre el Pas de Barrufemes (Benifallet, Baix Ebre) i la costa, l'estudi intern dels assentaments protohistòrics ha estat una mancança en la tradició investigadora que s'ha anat resolent els últims anys amb alguns daltabaixos², sobretot a partir de la publicació de les dades de les últimes intervencions a la zona, especialment pel que fa a l'època ibèrica als jaciments del Castellot de la Roca Roja, a Benifallet (BELARTE *ET ALII*, 2002), les Planetes, a Tortosa (DILOLI, BEA, VILASECA, 2003) i l'Assut, a Tivenys (DILOLI *ET ALII*, 2002). Aquest avenç en les tasques de recerca i l'abandonament d'una de les “visions més tòpiques sobre els assentaments ibèrics, la del poblat fortificat en altura sense cap organització” (BONET, GUÉRIN, MATA, 1994: 115) han permès arraconar molts dels interrogants que fins fa ben poc temps teníem sobre la planificació urbana i els plantejaments bàsics organitzatius dels nuclis d'hàbitat d'època ibèrica al sud de Catalunya.

En el present article, amb una delimitació precisa del marc espacial i cronològic d'anàlisi, pretenem descriure els principals tipus d'hàbitat ibèrics presents al baix Ebre, incidint sobretot en un dels jaciments que més dades sobre l'evolució d'aquest fet cultural està aportant actualment en aquesta àrea geogràfica, l'assentament de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre)³.

2.- MARC GEOGRÀFIC I CRONOLÒGIC

Per tal de desenvolupar l'estudi que presentem hem establert un marc geogràfic basat especialment en la definició d'un àmbit d'ocupació

2. Cal indicar que malgrat les aportacions que s'han efectuat en aquest camp els darrers temps, aquesta informació no és avui dia abundant, i fins i tot en algun cas sembla que no es corresponen les dades publicades amb els resultats de les interpretacions més recents, com és el cas de la Moleta del Remei. Tanmateix, les dades provinents de territoris fronterers –Ribera d'Ebre, Terra Alta i Baix Maestrat– ajuden a avançar en aquest aspecte.

3. Aquest article fou presentat com a conferència dins del cicle organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense durant el mes de desembre de 2004.

humana mantingut sense gaires variacions durant tota l'antiguitat, enquadrat en un espai geomorfològic definit pel riu Ebre en el seu tram final.

Aquesta regió, molt ben definida geogràficament, es troba articulada pel riu, des d'on s'organitza un paisatge de planes que creixen a dreta i esquerra en alçada, delimitades per uns accidents geogràfics de considerable presència: a la dreta els Ports de Tortosa-Beseit, última manifestació del Sistema Ibèric i a l'esquerra les serres de Cardó-Boix, amb un únic espai força planer que coincideix amb l'antiga línia de costa, avui més avançada a conseqüència de la formació del delta, on desemboca l'Ebre. Aquest espai, de forma triangular, forma una vall únicament trencada pel nord per l'anomenat Pas de Barrufemes, un engorjat calcarí on el riu s'ha obert pas durant mil·lennis, conformant un paisatge en què ambdues ribes del riu han estat des d'antic els principals llocs d'establiment poblacional.

Les comunicacions d'aquest espai amb l'exterior, complexes per la seva pròpia morfologia, s'han efectuat sempre a través del riu Ebre, conformant-se un territori tancat on l'existència d'altres cursos d'aigua que desguassen a l'Ebre ha servit per crear un sistema de comunicacions entre aquesta vall principal i les terres més interiors. Únicament pel sud hi ha certa continuïtat territorial, seguint la costa, amb l'extrem més septentrional del País Valencià, factor que ha dotat aquest territori d'una especial idiosincràsia.

Pel que fa a l'espai cronològic en què emmarquem el treball, se centra bàsicament en el període que abasta des del segle VI a.n.E. fins al canvi d'Era, tradicionalment denominat cultura ibèrica i compartimentat en Ibèric Antic, Ibèric Ple i Ibèric Final, amb lleugeres variacions segons els diferents investigadors que han treballat en aquesta àrea. Si més no, voldríem incidir en un aspecte en el qual se centra en aquests moments part de la investigació que s'efectua en aquesta i en altres regions properes, que és la continuïtat o trencament amb el moment històric immediatament anterior, l'anomenada Primera Edat del Ferro. De fet, hem d'assenyalar que els treballs que s'han efectuat els últims anys a la Catalunya meridional més que resoldre el problema de les perioditzacions l'han accentuat, ja que és obvi que l'ús de fòssils directors corresponents a elements culturals de tipus ceràmics no és prou efectiu per explicar l'evolució d'unes societats que cada cop

semblen més complexes, i resta el moment anomenat Ibèric Antic com un espai de transició i d’afirmació de noves expressions polítiques i socioeconòmiques que enllaçaran el període anterior amb el món ibèric, que al sud de Catalunya s’estructurarà sociopolíticament i econòmicament a partir del segle V a.n.E.

3.- OCUPACIÓ DEL TERRITORI I URBANISME AL BAIX EBRE DURANT L'ÈPOCA IBÈRICA

L’estudi directe del territori que hem elegit com a objecte d’anàlisi ens ha proporcionat una sèrie de dades que indiquen una ocupació continuada del mateix territori des d’almenys, amb les datacions tradicionals efectuades a partir de la presència de determinats ítems materials –àmfora fenícia VR1 o T.10.121– el segle VII a.n.E. Si bé hi ha, amb la informació actual, una mancança d’ocupació anterior, aquest tret és una dada simbòlica que no és comuna a tot el territori de l’Ebre, ja que en regions certament properes com són la Ribera d’Ebre o el Baix Maestrat, sembla haver-hi establiments més antics.

Així, al nord del Pas de Barrufemes, els primers hàbitats a l’aire lliure amb estructura “pre-urbana”⁴ i construïts amb materials duradors es documenten a partir dels segles X-IX a.n.E. (ASENSIO *ET ALII*, 1994-96a; ASENSIO *ET ALII*, 1994-96b), possiblement establerts a partir d’una dinàmica indígena influïda des d’un focus que podria situar-se a l’entorn de l’Ebre Mig i del Baix Aragó, on aquestes formes arquitectòniques són conegudes des del Bronze Mig (BURILLO, PICAZO, 1994).

No succeeix el mateix a les comarques del Baix Ebre i Montsià, on l’eclosió d’unes formes “proto-urbanes” que no s’havien donat durant les èpoques anteriors no es produeix fins al segle VII a.n.E. seguint un desenvolupament que alguns investigadors han volgut veure com una conseqüència dels contactes amb el factor colonial fenici (ASENSIO *ET ALII*, 1994-96b). Tanmateix, no s’ha de desestimar, sense obviar la importància de les influències foranes, la transcendència de la pròpia evolució de les comunitats indígenes, ja que, com ja hem indicat, un

4. Diferenciem el canvi entre estructura pre-urbana i proto-urbana a partir de l’ús controlat de l’espai d’hàbitat, és a dir, a partir de l’existència d’espais comuns, carrers ben definits, etc., contraposats a la construcció de les vivendes de forma indefinida, sense cap mena de control de l’espai (ASENSIO *ET ALII*, 1994-96b).

procés semblant s'havia donat a partir del Bronze Mitjà-Recent a l'Ebre Mig (BURILLO, PICAZO, 1994) i a les zones baixes del Segre-Cinca (JUNYENT *ET ALII*, 1994)⁵.

A partir del segle VI a.n.E., moment que tradicionalment s'ha considerat com a inicial de la cultura ibèrica⁶, es constataran en aquest espai geogràfic tot un seguit de canvis traduïts sobretot en la desaparició de la majoria de centres ocupats durant les dècades anteriors. L'ocupació territorial es veurà, amb les dades que tenim actualment, reduïda a uns veritables mínims, amb únicament dos nuclis ocupats, el Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre) i l'Assut (Tivenys, Baix Ebre), i són les necròpolis de Mas de Mussols (l'Aldea, Baix Ebre), Mianes (Santa Bàrbara, Montsià) i l'Oriola (Amposta, Montsià) els jaciments que ens confirmaran una presència poblacional en aquest territori.

Pel que fa als assentaments que proporcionen informació sobre una ocupació d'aquest moment, les dades provinents del Castellot de la Roca Roja (Benifallet) són molt poques, centrades en uns nivells d'ocupació força arrasats anteriors a la construcció del sistema defensiu (NOGUERA, 2002) datats a partir dels materials entre finals del VI i inicis del V a.n.E. Quant a l'Assut (Tivenys), els darrers treballs efectuat a l'enclavament han proporcionat unes dades sobre les quals incidirem posteriorment, que si bé actualment encara es troben en fase d'interpretació, permeten apuntar una possible ocupació durant el segle VI a.n.E. de la qual es conservarien diverses estructures, que es

5. Malgrat la manca de documentació en aquest sentit, no hem d'oblidar que el riu Ebre fou una via de comunicació i de transvassament d'informació i productes de primera magnitud fins fa ben poc temps. Si més no, sembla que correntment s'ha considerat que el flux d'informació i els canvis sempre es produïen des de la costa vers l'interior. Pensem que de la mateixa forma, i igual com passava amb les mercaderies, el transvàs informatiu podia donar-se a la inversa, dirigint-se des de l'interior, per la via del Segre-Cinca-Ebre fins al litoral.

6. Tal com ja hem indicat, a la llum de les investigacions actuals, diversos investigadors han proposat que aquesta primera etapa anomenada Ibèric Antic no deixa de ser un estadi de trànsit i d'afirmació de noves expressions socioeconòmiques, que té uns trets comuns amb moments anteriors i posteriors, aquests associats sobretot a la cultura material, mentre que la veritable estructuració sociopolítica i econòmica que definirà l'iberisme al sud de Catalunya s'efectuarà a partir del segle V a.n.E., restant el primer estat de la denominada cultura ibèrica com un període d'afiançament de determinats sectors sorgits d'entre les comunitats de la Primera Edat del Ferro.

reaprofitarien en moments posteriors integrant-se a l'assentament que es bastiria durant l'Ibèric Ple.

D'aquesta forma, aquest primer període es documenta sobretot com hem dit a partir de la informació proporcionada per l'estudi de les necròpolis de Mas de Mussols, Mianes i l'Oriola, on els materials exhumats semblen indicar l'existència en aquest territori a partir almenys del segle VI a.n.E. d'unes elits, que rebrien un tractament funerari singular, gestionant un poder polític i possiblement social que s'hauria gestat durant el segle anterior i que es transformaria durant el segle V a.n.E., moment en què desapareixeria aquest tipus de ritual, a l'hora que s'establiria un nou esquema d'implantació territorial.

Així, a partir del segle V a.n.E. assistirem en aquest espai geogràfic, a l'igual que en altres territoris del nord-est peninsular, a una evolució cultural definida sobretot per la plasmació d'un nou patró d'assentament, amb un model d'ocupació del territori que sobrepasarà el nucli d'hàbitat, constatant-se el paulatí abandonament de les necròpolis, que a nivell estructural no aniran més enllà de finals del segle V a.n.E.⁷.

El nou patró de poblament es desenvolupa mitjançant un tipus d'ocupació estructurada en funció d'una jerarquització dels nuclis, amb l'establiment de diferents tipus funcionals que indiquen una organització del territori en base a un element jeràrquic superior que dictarà com s'efectua aquesta divisió, apareixent així diversos tipus de centres: els poblats o llocs d'hàbitat superiors, amb diferents grandàries, però tots amb una clara categoria urbana, on es concentraria la major part de població i a partir dels quals es controlarien els espais territorials, incloent en aquesta classe els que funcionarien com a centres principals –capitals– d'una mateixa ètnia de tipus secundari⁸, ocupant el cim d'aquesta escala, i els nuclis dependents, amb una funcionalitat especialitzada, principalment estratègica –talaies– i/o econòmica –centres rurals–.

7. Si més no, en alguna d'aquestes necròpolis s'han localitzat en posició secundària ítems ceràmics més tardans, que podrien datar-se durant el segle IV a.n.E., malgrat que sense associació directa amb cap tipus d'enterrament.

8. Entenem com a ètnies estamentals o secundàries les que han avançat fins a l'estructura política estatal, considerant que aquestes poden tenir o no una ciutat –capital– com a centre polític principal.

Aquesta reestructuració es fonamentarà en l'aparició de tot un seguit de noves fundacions, que es caracteritzaran per tenir un urbanisme plenament subordinat a la disposició geomorfològica de l'assentament. El fet d'erigir els centres d'hàbitat sobre el cim d'un turó, als seus vessants, a un esperó o al pla es convertirà en el condicionant bàsic de l'estructuració interna dels mateixos centres. En aquest sentit, cal indicar que al menys en aquesta zona els nuclis de poblament concentrat —centres d'hàbitat superiors— se situen tots sobre llocs elevats, amb alçades que depenen de la morfologia dels relleus del territori on estan ubicats.

El segon condicionant urbanístic serà l'edificació del sistema defensiu de cada un dels centres, factor fonamental a l'hora de configurar l'estructura urbana de l'assentament, que dependrà d'aquesta obra de caràcter comunitari per desenvolupar-se. No hem d'oblidar que les estructures defensives representen a última hora l'arquitectura comunal més emblemàtica dels assentaments ibèrics, determinant la distribució interna dels nuclis d'hàbitat i l'espai urbà, tota vegada que molts dels assentaments s'edifiquen d'acord a un pla prèviament establert que té en la fortificació l'obra de més envergadura, reflectint un patró d'assentament que confirma el seu caràcter tancat, on la presència d'un edifici d'aquestes característiques està destinat tant a protegir, com a dissuadir a un possible enemic (GUSI, OLARIA, 1984).

És així que tal com ja hem senyalat, a partir del segle V a.n.E. s'observa en aquesta zona i àrees veïnes l'aparició d'un tipus d'arquitectura nou destinat a la salvaguarda dels poblats, bastint-se la major part de sistemes defensius dels assentaments ibèrics del curs inferior de l'Ebre. A partir de mitjans segle V a.n.E. es construeixen sense cap dubte la muralla i torres del Castellot de la Roca Roja (Benifallet), de les Valletes (Aldover), de les Planetes (Tortosa), de la Moleta del Remei (Alcanar), les de l'Assut (Tivenys), on podria haver-hi una estructura turri-forme anterior, de la Torreta (Benifallet), de la Punta de la Plana de la Mora (Tivenys), del Castell (Amposta) i de les Faixes Tancades de l'Antic (Amposta), mentre que possiblement les de les Esquarterades (Ulldecona) i el Castell dels Moros (Godall) serien una mica posteriors.

Ens trobem, doncs, que els nuclis ibèrics d'aquesta àrea de l'Ebre es desenvoluparan, a l'igual que en la major part del territori ibèric,

seguint sobretot segons dues premisses: l'elecció de l'espai geomorfològic de l'assentament, generalment priorititzant l'estratègia defensiva, i el bastiment d'unes estructures arquitectòniques que potenciaran aquesta protecció.

A partir d'aquesta proposició, es pot definir l'urbanisme dels nuclis en base a la creació d'uns espais comuns, constituïts per carrers i places, des d'on s'organitzarà el moviment intern, distingint-se tres grans tipus:

a) Nuclis de carrer central. Aquest tipus pot subdividir-se en dos, simples (a.1) o compostos (a.2), depenent de si únicament tenen un carrer central, o si aquest es ramifica en altres vies perpendiculars, freqüentment més petites, que comuniquen els diferents *barris* de l'assentament. A nivell defensiu aquest primer grup pot estructurar-se com un poblat tancat, encerclat per un recinte emmurallat que generalment està constituït pel mur de fons de les habitacions i que pot estar reforçat amb altres sistemes defensius –torres, fossats, etc.–, o com un poblat obert, que sols protegiria amb un mur i/o altres estructures defensives el punt de més fàcil accés. Aquest segon cas basa la seva defensa essencialment en la seva disposició geomorfològica, i es dóna sobretot en assentaments situats sobre estreps o esperons que sols tenen un costat fàcilment accessible (Mas de Mussols, el Martorell, el Castellot de la Roca Roja, la Torreta, Barranc de Sant Antoni, l'Assut, Punta de Plana de la Mora, Castell de Sant Joan, el Castell de Cervera, Punta de Benifallim, les Faixes Tancades de l'Antic, el Castell d'Amposta, Castell dels Moros i les Esquarterades).

Es tracta d'una categoria que es correspondria amb la dels *poblats de barrera*, proposada per J. Sanmartí i J. Santacana i que pràcticament es defineix amb les mateixes característiques, basant-se principalment, però, en el sistema defensiu (SANMARTÍ, SANTACANA, 1994). El cas més simple, espai central únic, entraria dins del grup d'*urbanisme amb carrer central* de Bonet, Guérin i Mata (BONET, GUÉRIN, MATA, 1994) i dels *poblats de via central* de F. Gusi i C. Olaria (GUSI, OLARIA, 1984).

b) El segon grup el formarien els nuclis de carrers reticulats, també amb dues variants, els nuclis situats en vessant (b.1), i els nuclis situats sobre una superfície plana, ja sigui en alçada o no (b.2). La seva característica fonamental és tenir més d'un carrer central, és a dir, s'estableix una xarxa de carrers paral·lels que poden comunicar-se entre si a

partir d'un espai comú o mitjançant altres vies perpendiculars als mateixos espais.

En el primer cas –establiments en vessant (cas en aquest territori de l'Assut, les Valletes, el Turó d'Audí, les Planetes)– l'àrea habitada pot ocupar el cim del relleu sobre el qual s'ubica l'assentament, però la seva posició prioritza el vessant solà de l'elevació. La seva disposició és, generalment, en terrasses, depenent del grau d'inclinació dels empits del turó o tossa, i les cases poden adossar-se al vessant sobre el que estan construïdes. Els carrers, que se situen perpendiculars al desnivell, poden tenir rampes o escales per tal de salvar aquest pendent. Aquesta categoria equivaldria a la dels *poblats de vessant* proposada per J. Sanmartí i J. Santacana (SANMARTÍ, SANTACANA, 1994) o a la d'*urbanisme en vessant* de Bonet, Guérin i Mata (BONET, GUÉRIN, MATA, 1994, 117).

Pel que respecta als nuclis situats sobre una superfície pràcticament plana (podria ser el cas del Bordissal), la seva pròpia ubicació determinarà l'urbanisme, que alliberat de les servituds del relleu podrà cercar solucions més complexes, establint una estructura més elaborada que es desenvoluparà a partir del sistema defensiu i possiblement de l'organització viària. Aquest tipus podria ser anàleg de la classe *urbanisme regular*, proposada per Bonet, Guérin i Mata (BONET, GUÉRIN, MATA, 1994, 117).

c) El tercer grup el formarien els nuclis de carrers concèntrics, amb una disposició urbanística que es dóna sobretot als poblats situats al capdamunt de turons o pujols de forma cònica, i es caracteritzen primordialment per tenir una disposició radial al voltant d'un espai central i per tenir el carrer o carrers paral·lels a la muralla, mur perimetral que bàsicament segueix la forma de la plataforma superior del relleu encerclant l'espai d'hàbitat. Les parets del fons de les vivendes veïnes de la muralla, separades per parets mitgeres, formen part del parament defensiu, obrint-se vers un carrer que com hem dit segueix concèntricament el traçat d'aquesta estructura murària. En algun cas aquest mur pot estar reforçat per la presència d'alguna torre o bastió. Aquest podria ser l'esquema urbanístic de la Moleta del Remei i potser del Castell d'Ulldecona.

Aquesta última classe podria equiparar-se al tipus de Sanmartí i Santacana *poblats d'erola* (SANMARTÍ, SANTACANA, 1994).

Veiem, doncs, com des del segle V a.n.E. fins almenys el segle II a.n.E. l'urbanisme ibèric es troba definit per la geomorfologia i les estructures defensives, composades principalment per una estructura de tancament del recinte que té la doble funció de delimitació de l'espai habitable i de mur defensiu –muralla–, que pot ser complet o perimetral –la Moleta del Remei i possiblement l'Assut, les Valletes, les Planetes i el Castell d'Ulldecona–, o el que s'ha anomenat “muralla de barrera” (BONET, MATA, 1991) –el Castellot de la Roca Roja, la Torreta, la Punta de la Plana de la Mora, les Faixes Tancades de l'Antic, les Esquarterades, el Castell dels Moros i probablement el Martorell, el Castell de Sant Joan i el Castell d'Amposta– que protegeix el punt de més fàcil accés mentre que la defensa de la resta del perímetre es basa en la topografia del relleu que acull l'assentament. Tant un com l'altre tipus poden presentar estructures complementàries: torres, interiors o exteriors, fossats i/o bastions.

Hem de remarcar que la presència de sistemes defensius complexos –fet constatable a tota l'àrea de l'Ebre, no únicament a la zona analitzada– a partir de mitjans del V a.n.E., indica un canvi sociopolític important, ja que es tracta d'un fet que s'ha de relacionar amb una estructuració nova de la societat, amb més complexitat, inexistente en un moment anterior.

A grans trets, podem indicar que l'esquema urbanístic dels principals nuclis ibèrics –centres d'hàbitat– de l'àrea del baix Ebre i nord de Castelló a partir del segle V a.n.E. es basa en unes característiques molt concretes:

- Situació en alçada, en un lloc estratègic amb bona visibilitat i control de l'entorn.
- Dependència de la topografia i dels sistemes defensius, que sovint regulen l'espai urbanitzable en definir-lo i delimitar-lo (la qual cosa implica una planificació prèvia).
- Superfícies variables, però en cap cas considerables, sobretot per la dependència d'aquesta variable ocupacional geomorfològica (entre 1000 i 5000 m², amb excepció de Castell de Sant Joan/ la Suda).
- Presència d'espais públics i privats. Entre els primers, carrers, places, estructures de tipus econòmic (la Moleta del Remei, les Valletes?) i estructures defensives que variaran segons la ubicació i el tamany del poblat (les Valletes, el Castellot, l'Assut, les Planetes, la

Moleta, Castell d'Amposta, Punta de la Plana de la Mora, les Faixes Tancades, etc.). Possiblement entre els espais públics haurien d'haver-hi llocs simbòlics: culte i religió (Moleta del Remei).

- Els centres d'hàbitat estan tancats, totalment o parcial.
- Traçats urbanístics bastant regulars, que s'efectuen segons els carrers i vies d'accés.
- Estructures d'hàbitat adossades les unes a les altres, amb parets mitgeres i amb el mur de fons formant part de la muralla, replegades sobre elles mateixes formant un conjunt compacte (MORET, 1994) i disposades al voltant a un o diversos espais centrals –carrers o places–. Aquest tipus de bastiment denota també una planificació anterior a la construcció.
- Carrers estrets. Possible absència de tràfic rodat (difícil en tot cas segons la disposició dels assentaments).

Aquests elements perviuran fins a l'últim moment de l'ocupació territorial ibèrica, que amb les dades actuals hem de situar-lo cronològicament a l'entorn de mitjans del segle II a.n.E.⁹. A partir d'aquest moment assistirem a un paulatí abandonament dels principals nuclis ibèrics, generalment de forma pacífica, perdurant un únic assentament que devia ocupar en època ibèrica l'extrem superior de l'escala jeràrquica territorial –possiblement el Castell de Sant Joan¹⁰–, convertint-se aquest en l'eix romanitzador d'un territori que es reestructurarà a partir d'aquest moment sota la tutela romana, i s'implantarà un nou model territorial d'acord amb les noves formes socioeconòmiques i polítiques.

9. A trets generals no es pot certificar que, malgrat les referències que s'han efectuat a la importància dels esdeveniments bèl·lics entre cartaginesos i romans a finals del segle III a.n.E. per justificar la crisi de la cultura ibèrica, aquests fets influeixin directament en l'evolució dels assentaments ibèrics del baix Ebre. Tanmateix, la victòria romana tindrà unes repercussions polítiques al territori, que, mig segle després, veurà com el model territorial ibèric ja no pot suportar-se, i s'adaptarà a partir del segle II a.n.E. a les noves formes organitzatives sense perdre, si fem cas a les fonts, cert control polític de la regió.

10. L'existència d'una ciutat principal al territori ilergavonès, possiblement Iltirca-Ilerca (Hibera) apareix expresada a les fonts de forma directa (Livi, XXIII, 28, 9-12) i indirecta (Cèsar, *De bello civili*, LX) i a la numismàtica.

4.- L'ASSENTAMENT DE L'ASSUT

El poblat de l'Assut exemplifica en aquesta regió moltes de les dades apuntades anteriorment. La seva ocupació, que abasta, a la llum de les troballes actuals, prop de 400 anys, provoca diverses remodelacions urbanístiques de l'àrea habitada, de les quals la més important és la que es produirà a mitjans del segle V a.n.E., moment de fundació de la major part de nuclis del territori i de l'organització d'aquest segons unes noves directrius.

Seguint els paràmetres bàsics d'ocupació dels poblats ibèrics d'aquesta àrea geogràfica, l'assentament de l'Assut es troba situat en un enclau força estratègic, localitzat sobre un dels turons que descendint per l'oest des de la Serra de Cardó conformen l'inici del sud del congost que encaixona el riu Ebre en aquest punt. La seva ubicació en alt lí permet dominar l'ampla plana al·luvial que, als seus peus, conforma actualment les hortes dels municipis de Tivenys i Xerta.

L'àrea ocupada pel poblat s'estén per l'extrem superior i el vessant sud del tossal, atorgant-li unes especials característiques, tant de control com de fàcil protecció, atès que la topografia de l'alturó on s'ubica comporta un accés direccional des de l'est, punt d'unió amb la serra, que és el que s'empara de forma més completa mitjançant el bastiment d'una sèrie d'estructures defensives que culminen en l'imponent complex que es construeix durant l'Ibèric Ple.

Pel que fa a la resta de possibles accessos, al nord el pas és pràcticament impossible, perquè en aquest punt s'hi localitza un barranc –Lligallo de l'Assut– que dificulta en forta mesura l'accessibilitat, mentre que a l'oest el turó venç verticalment sobre la riba esquerra del riu¹¹. Al costat sud és l'únic lloc per on el pendent del turó se suavitza, i s'han localitzat en aquest punt restes d'estructures, no definides, que podrien formar part d'algun tipus de tancament del poblat per aquest punt.

LES ESTRUCTURES CONSTRUCTIVES

Quant a l'evolució de l'ocupació, amb les dades actuals, provinents de les cinc campanyes d'excavació que s'han efectuat al jaciment, cen-

11. Aquest punt, però, ha patit certes modificacions en efectuar-se les obres del canal de l'esquerra de l'Ebre. Tanmateix, per la documentació conservada hem pogut comprovar com amb anterioritat a aquesta construcció l'accés per aquest empit era extremadament difícil.

trades al punt més alt del turó, es poden establir al jaciment de l'Assut almenys tres fases, de les quals possiblement la corresponent al període que anomenem Ibèric Ple sigui la més complexa, tant pel que fa al bastiment del sistema defensiu com a l'organització urbanística de la zona d'hàbitat.

Respecte a la primera fase d'habitació al tossal de l'Assut, si bé durant les intervencions anteriors s'havia apuntat a partir de la recuperació de diversos elements materials –essencialment ceràmiques importades– la possibilitat de marcar l'inici de l'ocupació de l'indret en un moment indeterminat del segle VI a.n.E., ha estat la campanya de 2004 la que ha permès definir perfectament l'existència d'unes estructures associades a uns elements mobles antics que indicarien, a hores d'ara, els primers estadis d'habitació a la zona.

Aquestes nous elements estructurals es troben representats tant al que hem anomenat zona d'hàbitat com a la zona defensiva. Pel que fa al lloc on se situen els recintes d'hàbitat, l'existència d'una fase antiga ve indicada per la presència d'una sèrie de murs esbiaixats respecte l'organització urbanística que s'efectuarà durant l'Ibèric Ple, que es reaprofitaran en part durant aquesta fase posterior. Tanmateix, l'element més interessant d'aquest possible primer moment d'ocupació ens ve definit per l'existència dins del sistema defensiu d'una estructura de tipus turriforme (T3) a la qual s'adossen la resta de murs, que també es reaprofitarà com una part més de l'element defensiu bastit posteriorment.

Durant la segona fase d'ocupació, que podem datar aproximadament a partir de mitjans del segle V a.n.E., l'organització urbana del poblat de l'Assut s'efectua partint de l'extrem més alt de la tossa, on se situa una estructura defensiva estructurada en terrasses, amb diversos elements arquitectònics adossats, units mitjançant diversos paraments que es recolzen entre ells tant verticalment com horitzontalment, conformant el que hem anomenat una sistema *defensiu complex* que protegeix el lloc de més fàcil accés al nucli d'hàbitat i des del qual parteix un mur que, almenys pel costat nord, tanca l'assentament actuant com a paret posterior dels recintes situats en aquesta zona.

En aquest període s'estructura a partir del sistema defensiu una planificació en barris delimitada per carrers, dels quals se n'ha definit un que, amb direcció est-oest, separa l'extrem superior del turó en

almenys dues agrupacions de recintes disposats en bateria i units per murs mitjancers, havent-se intervingut a la del nord, que estaria limitada geomorfològicament pel vessant septentrional del tossal, de forma que el mur exterior que parteix del sistema defensiu superior actua, tal com hem senyalat, com a parament extern de les diferents habitacions.

La disposició dels recintes d'aquest barri, que tenen les parets mitjanceres, un mur comú de tancament al nord i la seva dependència urbanística de l'organització que genera el sistema defensiu, ens indica una planificació constructiva prèvia, on l'element fonamental és aquest mateix complex arquitectònic destinat a la protecció de l'assentament, a partir de la qual es defineix i organitza el poblat.

Dins d'aquesta mateixa fase s'han excavat diversos recintes d'hàbitat, presentant tots un tipus de construcció simple: un sòcol bastit a partir de tres o quatre filades de pedres calcàries desbastades unides amb argila, recolzat sobre el basament natural, format per graves quaternàries, amb una alçada conservada d'entre 25 i 50 cm, sobre el qual descansa la resta de la paret que delimita el recinte, feta possiblement amb tovots.

Pel que fa a les cobertes, a totes les habitacions hi ha en una posició centrada una base de columna de pedra, que serviria per suportar un sostre embigat. Els paviments són de terra piconada i es disposen sobre un reompliment de graves que anivella el sòl.

Com a detall, esmentar que a l'habitació A3 s'ha conservat un llinard construït mitjançant un petit mur de pedres alineades, situat a una cota inferior al nivell exterior, però per sobre del sòl d'ús interior del recinte. En aquesta mateixa habitació s'ha delimitat una banqueta adossada a una de les parets mitjanceres.

Pel que fa a l'últim moment d'ocupació del poblat, està concretat per un canvi radical en l'urbanisme del mateix poblat, ocupant-se la via de pas –carrer nord– en servei durant l'Ibèric Ple i alguns dels recintes del barri nord. En aquest moment les cases es fan més grans i es reorganitza l'espai interior segons uns paràmetres que esperem poder conèixer en campanyes properes.

Quant a les estructures defensives, el sistema de salvaguarda de l'Assut es presenta força complex, ja que, com ja hem senyalat, s'hi representen tots els moments d'ocupació del poblat.

En primer lloc, i pel que fa a la fase 1, ja hem indicat la presència al cim del turó d'una estructura turriforme de planta circular (T3), amb un accés situat a la part interior del poblat i unes dimensions considerables, amb un diàmetre interior d'aproximadament 3,5 metres, que podria associar-se a un tipus de construccions semblants que apareixen en territoris veïns durant aquest mateix període –Tossal Montañés (Valdeltormo, Matarranya), la Gessera (Caseres, Terra Alta) o salvant les distàncies el Puig de la Misericòrdia (Vinaròs, Baix Maestrat)–, i que representen un model d'ocupació territorial associat al sorgiment d'un liderat polític que es transformarà a partir de mitjans segle V a.n.E. donant pas a un nou esquema sociopolític definitori de l'Ibèric Ple. Aquest element únicament s'ha delimitat estructuralment, sense que s'hagin excavat els nivells interns, que són els que ens poden proporcionar una informació més ajustada sobre la cronologia de la seva edificació. Si més no, alguns elements apareguts en el procés d'excavació i la seva relació amb la resta de murs, ens porten a pensar que podria tractar-se d'un edifici primerenc, en aquest moment aïllat d'altres construccions, que s'hi afegirien en època posterior. Sí que podem avançar, però, que l'edifici pateix un fort incendi que el destrueix, i és aprofitat a nivell estructural en fases posteriors.

Així, a partir del segle V a.n.E. hi ha una recomposició de l'espai, amb la presència de noves construccions que accentuen el caràcter inexpugnable del poblat per aquest punt, construint-se un sistema defensiu complex que inclouria la torre anterior en el seu si, adaptant-la al projecte arquitectònic. En aquest sentit és interessant indicar que la torre s'aprofita com un element massís, és a dir, no es desenruna, i s'adapta únicament la seva superfície a la nova cota d'ús del sistema defensiu, que conforma un complex que impedeix l'accés al poblat pel punt en què la defensa natural que ofereix la topografia del turó pot resultar més feble.

Aquesta construcció defensiva, molt ben conservada, amb parets d'una alçada superior als 5 metres, ocupa una superfície aproximada d'uns 300 m², i es construeix a partir del bastiment de diversos murs de maçoneria fets amb pedres calcàries de mida mitjana, lleugerament desbastades, disposades irregularment i unides amb morter de fang, amb presència de pedres de dimensions més reduïdes que actuen com a falques per tal de travar millor l'aparell. Una de les característiques

principals d'aquesta construcció és la presència a la part externa del costat est, que és el que quedaria a l'exterior de l'àrea habitada, diversos murs que es recolzen uns sobre els altres, formant estructures adossades diferents, aprofitant el més interior les irregularitats del sòcol geològic i seguint un traçat curvilini irregular per tal d'eliminar els angles morts.

Es tracta doncs d'un tipus constructiu complex, format per diverses peces arquitectòniques unides mitjançant murs adossats, sistema emprat en altres assentaments ibèrics i que en molts casos s'ha interpretat com a conseqüència d'una remodelació, però que en el cas de l'Assut es configuraria aparentment en un mateix moment d'edificació, i es categoritza com un mur defensiu de paraments múltiples (MORET, 1996).

Així, amb les dades actuals, podem descriure la principal estructura defensiva de l'Assut durant el període V-III a.n.E. com un element arquitectònic compost per tres cossos principals molt ben definits: peu o basament, cos central i plataforma superior, conformant un edifici compacte de perfil troncocònic irregular. Del peu o basament del sistema global parteix un mur que enllaça amb l'àrea d'hàbitat de l'assentament, convertint-se en la paret posterior de les cases tancant el jaciment per la seva banda septentrional. Aquest parament, com a element curiós, presenta un petit angle recte que pot ser interpretat com una porta falsa. La connexió del peu de la torre amb l'àrea d'hàbitat mitjançant un mur perimetral ens indica, com ja hem expressat, que el basament de l'estructura defensiva es va aixecar al mateix temps que l'assentament; en canvi, tant el cos central com la plataforma superior podrien haver estat construïts en un moment lleugerament posterior.

D'aquest conjunt, el cos central és l'element més complex, ja que és el que conforma l'estructura defensiva en si, aglutinant en un mateix edifici la torre circular construïda en un moment anterior i l'estructura nova. Aquest element el conformen bàsicament, per la part externa, un mur de gruix considerable que ressegueix tot el sistema defensiu, formant una zona de pas (T1 i T2) amb un parament interior constituït per tot un seguit d'estructures muràries de difícil definició. Es tracta d'un espai al qual s'accediria per una porta situada al nord-oest que permetria el pas a l'interior de la torre rodona, que no sabem en aquest moment quina funció, però que es podria haver

adaptat al conjunt principal, adequant la seva cota d'ús a la totalitat del sistema. D'aquesta forma, T1 i T2, que s'hi adossarien, haurien estat concebuts en un primer moment per actuar conjuntament formant un espai de circulació al capdamunt d'una estructura turriforme, que també adaptaria T3, on hi hauria un altre accés al poblat aprofitant l'antiga porta d'aquest edifici.

Durant l'última fase de funcionament d'aquest element defensiu, la part central del sistema (T2) es reompliria mitjançant terra i còdols, tancant-se l'accés del nord-est i reconstruint-se les estructures muràries d'aquest punt, alhora que es construiria una paret en un punt d'aquest espai de circulació que delimitaria dues estances, T1 i T2. A T1 s'hi disposaria un paviment de tovots, als quals ha aparegut associada una estructura de pedres i calç que sembla destinada a suportar un element vegetal, com indiquen la gran quantitat de carbons que s'hi relacionen, mentre que T2, l'espai resultant de la compartimentació de la zona de circulació inicial, es reompliria de graves de la zona, augmentant-se així la cota d'ús, cosa que provocà una sobrelevació de tot el sistema.

Actualment encara no coneixem amb seguretat si tot aquest complex s'assenta sobre la roca o terreny natural, ja que l'alçada de mur conservat ens obliga a ser molt cautes davant possibles enderrocs de les estructures conservades. Tanmateix, suposem que la base d'un element d'aquestes característiques, tant per alçada com per tipus constructiu hauria de recolzar-se al terreny geològic, sense que d'altra banda s'hagi localitzat cap evidència arqueològica que faci referència a possibles banquetes fundacionals dels murs de l'estructura defensiva.

Tot aquest esquema estructural defensiu es veuria apuntalat per la presència d'un fossat, situat a la part oriental del mateix esquema, accentuant la protecció just en el punt on l'accés al poblat és més fàcil, actuant com un element més de tot el conjunt.

ELS MATERIALS MOBLES

En aquests moments, l'excavació arqueològica de l'assentament ibèric de l'Assut ja ha assolit la seva cinquena campanya, i per primer cop es compta amb un nombre suficient de dades referents als materials mobles que ens permeten avançar en la interpretació de les diferents fases d'ocupació o remodelació de l'espai habitat que va sofrir el

poblat. Si bé la recuperació del material fou en principi decebedora, ja que les restes eren molt pobres degut al fet que el jaciment va ser abandonat sembla que de manera tranquil·la i pacífica, la continuïtat dels treballs ha fet canviar aquesta visió. En l'interim s'han recuperat productes ceràmics variats que han permès elaborar la seqüenciació que presentem. Fins i tot podem assegurar que en l'estadi en què es troben les intervencions la riquesa científica que aporten els elements mobles és molt gran i ben segur augmentarà en properes campanyes.

L'estudi dels materials pot ser expressat de diferents maneres. La més usada és la descripció tipològica producció per producció, que ja hem utilitzat en altres articles (DILOLI *ET ALII*, 2002). En aquest cas se centraria l'anàlisi en les varietats productives, en la procedència o en les particularitats de cada element. En moments en els quals la informació encara ens arribava de manera esbiaixada i limitada pel poc temps i l'espai intervingut, l'ús d'aquests vectors científics resultava necessari i fins i tot obligatori. És evident que no podíem oferir una visió en conjunt del procés històric de l'assentament, sinó que havíem de centrar-nos en l'anàlisi dels productes com a *elements fabricats, vehiculats i redistribuïts*. Actualment es pot anar més enllà, i és el que pretenem en el present article. A partir de l'estudi dels conjunts materials recuperats durant aquests cinc anys de treballs, presentarem una primera proposta de seqüenciació cronocultural que serà relacionable amb els canvis en l'urbanisme del poblat. Evidentment aquest model podrà ser revisat, reajustat o fins i tot redefinit a mesura que els treballs avancin, però ara per ara pot resultar útil a l'hora d'entendre el funcionament de l'assentament.

1) Primera fase d'ocupació. ASSUT 1 (segle VI-450 a.n.E.)

L'inici del procés d'ocupació de l'assentament de l'Assut s'ha anat definint sobretot a partir de la campanya desenvolupada l'any 2003 i el seu estudi es consolida com un dels objectius clars dels treballs futurs. La localització d'alguns nivells estratigràfics, així com d'estructures a la zona d'hàbitat del poblat datables a partir del segle VI a.n.E. provocaren el replantejament sobre els orígens de l'assentament. Al mateix temps, la localització durant la campanya de 2004 de la gran torre circular inscrita al sistema defensiu ha confirmat les hipòtesis sobre l'existència d'una ocupació antiga a l'Assut, element de gran

importància en la definició dels patrons d'assentament protohistòrics al tram final de l'Ebre. No cal recordar que fins al moment la documentació sobre aquest primer període de la cultura ibèrica en aquest territori és minsa i que els treballs a l'Assut poden contribuir en gran mesura a omplir un buit incomprensible. De totes maneres caldrà esperar a properes campanyes per tal de consolidar aquesta línia de treball.

D'altra banda, no podem descartar que al turó ocupat pel poblat hi existeixi, o hi hagués existit, un plantejament urbanístic anterior, datable dins de la Primera Edat del Ferro. A partir de les dades actuals no podem afirmar que hi hagi cap mur o unitat constructiva d'aquest període, però sí que s'han localitzat, en nivells situats aparentment al segle VI a.n.E., alguns fragments d'àmfora fenícia, tots ells informes, però pertanyents a produccions del Cercle de l'Estret, possiblement de l'àrea de Màlaga, emmarcables dins de la forma T-10.1.2.1/VR-1. Aquest tipus de productes, localitzats en la pràctica totalitat de jaciments de l'àrea datats durant la Primera Edat del Ferro, com ara Aldovesta (Benifallet, Baix Ebre), el Turó del Calvari (Vilalba dels Arcs, Terra Alta) o Sant Jaume Mas d'en Serra (Alcanar, Montsià) són indicadors dels processos d'intercanvi comercial i de redistribució durant els moments precedents a l'aparició del món ibèric. Es tracta dels materials més antics apareguts fins al moment a l'Assut, i si tenim en compte que molts dels assentaments de l'àrea semblen tenir una fase pre-ibèrica o de primer ferro no es pot descartar que l'assentament de Tivenys hagués pogut desenvolupar una fase inicial anterior al poblat ibèric.

El que sí resulta clar és l'activitat constructiva a l'Assut des d'un moment situable a partir de mitjans del segle VI a.n.E. com a mínim. Sembla que és en aquest moment quan es comença a establir un patró urbanístic per a l'assentament, edificant-se, com hem dit, la gran torre circular, inici del sistema defensiu, així com una sèrie de recintes de planta aparentment rectangular, que apareix amortitzat i força destruït pels hàbitats del gran projecte constructiu de segle V a.n.E.

La filiació cronològica de la torre haurà de ser confirmada en les properes intervencions arqueològiques. De totes maneres la neteja dels seus nivells superficials sembla confirmar la seva construcció, i també la seva amortització, en un moment indeterminat situable dins de l'Ibèric Antic. Aquests nivells han aportat materials força interessants,

com ara fragments de vasos a mà amb acabats polits que els relacionen amb les tradicions indígenes del primer ferro, observable en altres jaciments com pot ser el del Turó del Calvari de Vilalba dels Arcs (Terra Alta) (BEA, DILOLI, VILASECA, en premsa). La cronologia d'aquests elements és difícil de definir amb concreció, però en tot cas es tracta de vasos antics, que no semblen superar, almenys pel que fa a les formes localitzades a l'Assut, mitjans segle V a.n.E. i per tant no entren dins del període considerat clarament com a Ibèric Ple. Juntament amb aquests materials es localitzà el fragment d'una vora d'un plat de ceràmica grisa monocroma d'occident. Aquest tipus de ceràmica, d'origen grec i, en alguns casos, de clara producció massaliota, és datable dins del segle VI a.n.E. i comuna en jaciments de la meitat nord del Principat o en alguns de la vall del Segre i han de ser relacionats amb el comerç focu. El que no resulta tan comú és localitzar-los en jaciments del sud. De fet no n'hem trobat de paral·lels, i això n'accentua el seu exotisme, tractant-se d'una vora d'un plat d'ales de tipus *à marli*, amb cronologies situables entre el 575 i el 450 a.n.E. (ARCELIN, 1978) Un altre element datable en segle VI a.n.E. i associat a aquest plat gris monocrom és una nansa d'una producció amfòrica grega, indeterminada, però que cal associar a productes de la Grècia central o oriental. No sembla que ens trobem davant d'un recipient de la Magna Grècia i menys en cronologies tan antigues. La nansa presenta una pasta amarronada, una engalba grisosa i un segell imprès que dibuixa un animal marí que sembla un dofí. No hem pogut de moment definir-ne la producció, encara que l'engalba grisosa sembla referenciar-nos vers la tipologia àtica de les àmfores *à la brosse*, hereves de les antigues SOS i que també apareixen amb comptagotes per sota de la línia del Maresme. De totes maneres ara per ara no podem afirmar que ens trobem davant d'una producció d'aquest tipus, encara que no hi ha dubtes sobre la cronologia antiga del fragment. És molt suggerent l'aparició a l'Assut de productes derivats del comerç focu diferents als ja coneguts fins al moment, com les copes jònies B-2, presents a jaciments propers com el Castellot de la Roca Roja de Benifallet (Baix Ebre) (BELARTE *ET ALII* 2002).

Pel que respecta als materials d'aquesta fase apareguts als nivells de la zona d'hàbitat, datables al segle VI a.n.E. o inicis del V a.n.E., cal indicar que majoritàriament es troben força fragmentats i en mal estat

de conservació, alterats, a l'igual que les estructures muràries, pel projecte habitacional del segle V a.n.E. Entre ells cal destacar produccions amfòriques ibèriques de clar perfil arcaïtzant, emmarcables dins de l'Ibèric Antic, de les quals han aparegut algunes vores. Es tracta de recipients clarament derivats de les àmfores fenícies T-10.1.2.1, de llavi elevat i arrodonit, amb unes pastes poc depurades de color marronós que indiquen un control deficient de les tècniques de fabricació i cocció. Es conserva també algun fragment informe de ceràmica ibèrica oxidada, pertanyent a vasos globulars, amb decoració en pintura roja vinàcia en bandes, característica d'aquestes fàcies ceràmiques inicials. El baix nivell de conservació d'aquests fragments no permet, però, arribar a majors precisions.

Una vora amfòrica importada provinent d'un nivell del sector d'hàbitat (u.e. 2022), encara que apareguda en fases més recents, es mostra com a indicadora del comerç púnic de primera generació. Es tracta d'una peça possiblement de la forma T-1.3.1.1. Aquesta àmfora, aparentment lligada a l'establiment de relacions comercials entre el món púnic i els indígenes d'aquesta àrea geogràfica, possiblement vehiculades per l'illa d'Eivissa, presenta un llavi encara força similar als recipients fenicis T-10.1.2.1 amb un cos força ovoide i pasta de color rosaci-groguenc i cocció mitjana. Sembla una producció provinent de la zona sud-oriental de la Península Ibèrica, ubicable dins del grup "Villaricos" definit per Joan Ramon (RAMON, 1995). Les cronologies per a aquest tipus d'àmfora cal situar-les dins de la segona meitat del segle VI a.n.E. Com a recipient arriba en proporcions molt baixes, conservant-se'n, per exemple, un sol de sencer a Eivissa (RAMON, 1995).

El fragment ceràmic classificable més modern, que defineix els darrers moments d'aquest estadi inicial prové dissortadament de nivells superficials. Es tracta de la carena d'una copa o *kylix* de vernís negre àtic corresponent a una forma que en cap cas es pot datar més enllà de meitats del segle V a.n.E. La manca de la vora ens dificulta la seva classificació exacta, però únicament pot correspondre a tres tipus de copa: una *Type C, concave lip*, una *vicup* o una copa *Stemless small Class of Agora P 10359* (SPARKES, TALCOTT, 1970). Cronològicament les tres es poden emmarcar dins de la primera meitat del segle V a.n.E. Si bé és veritat que les copes *Type C, concave lip* poden presentar cronologies més antigues, dins del darrer quart del segle VI a.n.E., el frag-

ment de l'Assut, si es classifiqués dins d'aquest tipus, es correspondria amb formes evolucionades datables ja dins de segle V a.n.E. De les tres formes és la més antiga, amb pocs exemplars datables a partir de 480 a.n.E., i es tracta de la copa amb peu més comuna per a aquesta cronologia. Pel que respecta a la *vicup*, el seu nom deriva del donat per Bloesch a un tipus de copa amb peu, molt fina d'execució, coneguda com a *Wiener Schalen* i classificable dins de la mateixa subfamília que les *acrocup* o *Akropolisgruppe*, de les quals únicament es diferencia per l'absència d'anell en la juntura entre peu i cos. La peça, creada possiblement abans del 480 a.n.E., sembla confinada cronològicament al segon quart del segle V, desapareixent cap al 450 a.n.E. Són vasos d'excel·lent qualitat, produïts per un únic taller àtic, dels quals es conserva un fragment al poblat d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès) (SANMARTÍ, SANTACANA, 1992). Al Castellot de la Roca Roja es va recuperar un fragment d'una *acrocup* (BELARTE ET ALII, 2002). Finalment, l'*Stemless small Class of Agora P 10359* es pot considerar com un precedent de les primeres formes de copes sense peu, que a partir de mitjan segle V a.n.E. arribaran en bon nombre als assentaments ibèrics i que es classificaran com a *Stemless inset lip/Castulo Cup/Shefton Cup*. Es tracta també segurament de productes d'un sol taller, de bona qualitat, datables entre el primer i el segon quart del segle V a.n.E., moment en què desapareixen substituïdes per les *Rehenia cups*. De les tres variants, la que menys sembla correspondre és la de la copa *Type C, concave lip*, i podria ser que ens trobéssim davant d'una carena d'una *vicup* o d'una *Stemless small Class of Agora P 10359*. En tot cas, cronològicament, sí que es pot afirmar que aquest és el fragment de vernís negre àtic més antic localitzat fins al moment a l'assentament i que s'ha de datar dins de la primera meitat del segle V a.n.E., marcant-se així el final d'aquesta primera fase del jaciment, englobable genèricament dins del període conegut com a Ibèric Antic.

L'excavació dels nivells de colmatació de la torre acabaran de confirmar totes aquestes hipòtesis de tipus cronològic.

2) Segona fase d'ocupació. ASSUT 2 (450-175/150 a.n.E.)

Aquest seria el període de clímax o màxim desenvolupament de les formes urbanístiques a l'assentament de l'Assut. El procés s'iniciaria amb l'establiment d'un gran plantejament constructiu que definirà la

nova fesomia del poblat per a l'Ibèric Ple. El nou pla contempla dos vessants. Per una banda es decideix construir un gran complex defensiu al punt més elevat del tossal aprofitant-se l'estructura de la torre circular de la fase anterior, que s'amortitza, incorporant-s'hi tot el nou sistema de murs. Per altra banda es replana la zona d'hàbitat, retallant els murs de les habitacions del període anterior, construint-hi a sobre barris nous de cases rectangulars, amb portes que s'obren a un carrer o plaça central i adossades per l'altre costat a una murada que tanca el poblat per sobre del barranc. Aquests barris apareixen associats al complex defensiu a través d'aquest parament.

L'inici del nou plantejament constructiu l'hem situat entorn al 450 a.n.E. Aquesta data respon a diverses raons, tant de tipus constructiu com per la presència i/o absència de materials determinants, donant pas a una fase que ocuparà el següents dos segles, amb lleugeres transformacions que permetran establir una seqüenciació de l'ocupació.

2.1 Assut 2 A (450-425 a.n.E.). Construcció del gran projecte urbanístic

És a mitjan segle V a.n.E. quan sembla que es duu a terme el gran projecte urbanístic de l'Ibèric Ple, com ja s'ha indicat. Materialment no es compta, de moment, amb evidències dels anys que van entre el 450 i el 425-400 a.n.E., tanmateix, la cronologia queda ben definida com un *postquem* als darrers materials de la fase Assut 1 i l'aparició del procés de reforma d'Assut 2B.

2.2 Assut 2 B (425-375 a.n.E.). Primera fase de reforma

Sembla, per la informació amb què comptem fins al moment, que durant el darrer quart del segle V a.n.E. o com a molt en el trànsit entre aquesta centúria i la següent s'amortitza la primera fase d'edificació de meitats del segle V a.n.E., efectuant-se una profunda reforma a l'interior de les cases, reforma que és plenament observable a l'Àmbit 1. Aquesta consisteix en el replanament de l'habitació, amortitzant-se i quedant fora d'ús la columna central (fet que succeeix també a la resta d'àmbits intervinguts) i el seu paviment associat. Per sobre s'hi col·loca una capa reguladora (u.e. 2010 en Àmbit 1) rica en materials ceràmics àtics, fet que ens permet datar acuradament aquesta reforma.

Les ceràmiques àtiques localitzades són molt precises cronològicament. Entre elles cal destacar els dos únics fragments de figures roges

apareguts fins al moment. Per una banda un fragment informe, corresponent al fons d'una copa, que preserva part de l'arrencament del seu peu. Al fons interior s'hi pot observar un rostre humà, possiblement masculí, de perfil. Les seves faccions són força delicades, allunyades de les produccions del *Fat Boy Group* de meitats del segle IV a.n.E, encara que no es pot definir el cercle al que pot pertànyer. De totes maneres, per la delicadesa i finor de la peça, així com per l'arrencament que defineix un peu petit i fràgil, creiem que ens trobem davant d'una *kylix stemless delicate class* produïda entre el tercer quart del segle V i el segon del IV a.n.E. El segon fragment de figures roges és fins i tot més interessant. Es tracta de la vora d'un *kantharos* de l'estil de *Saint-Valentin*. La seva pasta és molt grisa, i conserva la decoració clàssica d'aquest estil en bandes de fulles de llorer o olivera a la vora. Aquesta ha adoptat un to gris degut a la reducció del *kantharos*. La cronologia aplicable a aquests vasos se'n va entre el 450 i el 400 a.n.E. (GORBUNOVA, 1972), i per tant s'emmarca de manera precisa en aquesta subfase. La presència de *kantharos* d'aquest estil no és molt abundant, destacant-ne fragments a Tarragona (ADSERIAS ET ALII, 1993).

Pel que respecta als vernissos negres àtics cal destacar l'aparició en aquest nivell d'un perfil complet i d'una vora de sengles bols del tipus *small bowl: later and light*. Es tracta de peces de vora lleugerament reentrant, pasta ataronjada i pel que respecta al perfil complet, fons en reserva amb un cercle inscrit. La vora conserva decoració en rodeta. Sembla que poden datar-se cap al 400 a.n.E., derivant a inicis del segle IV cap als bols del tipus *small bowl: broad base* (SPARKES, TALCOTT, 1970). Es tracta d'una forma ben representada al jaciment. Fins al moment se n'ha localitzat una altra al sistema defensiu, encara que apareix a la u.e. 1204, de cronologia més moderna.

2.3 Assut 2 C (375-175/150 a.n.E.) Fase de plenitud

Un cop s'efectuà la reforma descrita a l'apartat anterior, l'urbanisme del poblat continua sense massa canvis observables, almenys durant dos-cents anys. A partir de l'amortització de la primera fase constructiva, que provoca la desaparició i el desús de les columnes interiors i dels seus paviments associats a tots els àmbits excavats, les cases rectangulars continuen sent utilitzades fins a un moment indeterminat de segon quart de segle II a.n.E. que és quan sembla que es produeix una nova reforma.

D'aquest moment les ceràmiques que predominen són, indubtablement, les de producció ibèrica, variants com poden ser les comunes oxidades locals, amb o sense decoració pintada, les comunes oxidades ibèriques d'importació, de baixa representació en el conjunt però constants en els nivells d'aquesta fase, les ceràmiques reduïdes, les grises de la costa catalana, la ceràmica a mà oxidada i la ceràmica a mà reduïda.

Les peces ibèriques més ben representades són aquelles que han estat fetes a torn i oxidades en la seva cocció. Presenten generalment pastes molt depurades, de coloració taronjosa i tacte sabonós. El repertori formal és bastant ample. Si seguim la classificació efectuada per Consol Mata i Helena Bonet (MATA, BONET, 1992), es pot determinar al registre de l'Assut la presència d'àmfores ibèriques de carena (Classe A, Grup I, Tipus 1, Subtipus 1.1), àmfores de carena arrodonida (Classe A, Grup I, Tipus 1, Subtipus 1.2), tenalles bitroncocòniques de coll de cigne (Classe A, Grup I, Tipus 2, Subtipus 2.2), plats de vora exvasada (Classe A, Grup III, Tipus 8, Subtipus 8.1), de vora reentrant o pàtera (Classe A, Grup III, Tipus 8, Subtipus 8.2), bols (Classe A, Grup III, Tipus 9), o copes (Classe A, Grup III, Tipus 6), per citar les formes més comunes.

És coneguda la dificultat de donar atribucions cronològiques clares per a aquestes peces, però en principi totes elles poden datar-se dins d'aquest subperíode de la fase plena de l'Assut. De totes maneres es poden efectuar algunes matisacions: d'una banda la forma més antiga representada per a aquesta fase sembla ser la tenalla bitroncocònica de coll de cigne (Classe A, Grup I, Tipus 2, Subtipus 2.2). De representació àmplia als assentaments ibèrics, la seva forma podria ser una adaptació o una derivació dels vasos bitroncocònics de la Primera Edat del Ferro. Cronològicament els seus paràmetres són també amplis, però en tot cas sembla que l'inici de la seva producció no es pot cercar més enllà del trànsit entre els segles V i IV a.n.E., i la seva perduració fins a finals del II a.n.E. no pot ser tampoc descartada. La resta de formes ceràmiques, entre les quals cal destacar per la seva abundància els plats de vora reentrant o pàteres (Classe A, Grup III, Tipus 8, Subtipus 8.2) presenten també cronologies que arrenquen des de l'Ibèric Antic fins a baixa època.

Les ceràmiques oxidades ibèriques d'importació no són molt abundants al registre de l'assentament, però són constants en la seva apari-

ció, com ja s'ha indicat. La seva estructura física és diferent d'aquelles locals: una pasta més compacta i una coloració beige molt característica. Desconeixem ara per ara l'origen d'aquests vasos ibèrics, però podria tractar-se de produccions provinents del Llevant peninsular.

Un dels elements cronològics que marquen el trànsit entre aquesta fase i la següent és una carena d'un vaset de grisa de la costa catalana. Es tracta d'una peça bicònica, de coll llis i nansa de secció semicircular, del tipus Got D-1 (BARBERRÀ *ET ALII*, 1993). Es pot emmarcar la seva cronologia entre el 250 i el 180 a.n.E., per tant, en el moment sembla que immediatament anterior al de la segona gran reforma urbanística de l'assentament, fet que s'exposarà en tractar de la següent fase, Assut 3.

L'excavació d'aquests nivells, que pertanyen a una fase que podríem considerar com a "de plenitud" aporten diverses importacions, generalment àtiques de vernís negre, que permeten datar el seu funcionament. El nivell més interessant d'aquesta època és la u.e. 2031, situada a l'Àmbit 3. Es tracta d'una capa d'ús que presenta materials de segle IV força interessants. Entre ells cal destacar la localització d'un peu d'un plat de peix, d'un *Fish plate* àtic de vernís negre. Aquest peu, d'argila ataronjada i vernís brillant, presenta reserves en la seva juntura amb el cos i possiblement en la cara exterior del fons. Es tracta d'una peça de qualitat, que no sembla destinada a un consum generalitzat dins de la comunitat. Són vasos que es comencen a produir entorn al 400 a.n.E., en molts casos decorats amb figures roges, i que arriben a una certa difusió entre els poblats ibèrics cap a mitjans del segle IV a.n.E., generalment en vernís negre únicament. És en aquesta cronologia que caldria situar la peça de l'Assut.

Es localitzà també una vora, molt massissa, d'un tipus de bol força comú en ambients ibèrics. Es tracta d'un *bowl incurving* rim de pasta ataronjada i vernís dens, brillant. Aquesta peça, un autèntic fòssil director de segle IV a.n.E., pot datar-se entre 350 i 325 a.n.E. Es tracta d'un dels cinc vasos més comuns en els poblats ibèrics, i apareix representat en el carregament del derelicte del Sec (Mallorca, Balears) (ARRIBAS *ET ALII*, 1987).

La tercera forma ceràmica a destacar per a aquest període és una vora amb nansa d'un *skiphos Type A: Attic type*. Els *skiphoi* d'aquesta forma són peces que comencen a fabricar-se a inicis del segle V a.n.E.

provinents de prototipus com les *kotylai* corínties però que arriben a produir-se fins almenys la segona meitat del segle IV a.n.E., observant-se alguns canvis en la seva tipologia. El de l'Assut pot considerar-se com a tardà. De parets rectes, presenta una pasta argilosa, ataronjada, un vernís negre dens i brillant, de bona qualitat, i una incisió decorativa que recorre el llavi. S'ha pogut fixar la seva cronologia a partir de la situació de les nanses. Aquestes, de forma de ferradura, no apareixen enganxades directament al llavi sinó uns mil·límetres per sota. Això indica que cal datar la peça dins de segle IV a.n.E.; és a dir, s'emmarca perfectament en aquest període de "continuitat d'hàbitat" que s'observarà també al llarg del segle III a.n.E. fins a inicis del II a.n.E., que serà quan s'iniciarà el següent període constructiu.

La presència dins d'aquesta fase de ceràmiques de vernís negre que no provenen de l'Àtica marquen la línia de funcionament del segle III a.n.E. Un dels fragments significatius, que en un primer moment vam atribuir a l'u.e. 2010 però que una recent revisió dels materials l'ha situat al 2006, és un informe produït pel Taller de Roses o de les tres palmetes radials. Posseeix una pasta clara i depurada, un vernís mat que ha desaparegut de la seva cara exterior i una decoració acanalada. Pot classificar-se dins de la forma Lamboglia 25B i prové d'una copa de vora convergent, peu vertical i decoració estriada. La seva cronologia cal situar-la dins del segle III a.n.E., entre els anys 300 i 225 a.n.E. El Taller de Roses s'inscriu dins dels cercles comercials de distribució de productes de vernís negre que ocupen el buit deixat per la desaparició dels productes àtics. En aquest sentit aquest obrador col·loca els seus productes en un ampli espai situat entre el sud-est ibèric i la regió de Montpeller. Mentre que la seva presència a la costa central i nord del Principat és abundant, a l'Ebre és més aviat escassa. Juntament amb aquesta peça han aparegut altres exponents de produccions de vernís negre de tipus pre-campanià, encara que dissortadament provenen de nivells superficials. Es tracta de sengles vores de vasos de les formes Lamboglia 21 i 22 amb datacions en el trànsit entre els segles IV i III a.n.E. que contribueixen a definir el funcionament d'intercanvis comercials en aquest segle III a.n.E.

El final d'aquesta fase i l'inici de la següent ve perfectament datat per la presència, en el nivell immediatament anterior a la segona gran reforma de meitats del segle II a.n.E., de vores de vernís negre camp-

nià de la forma Lamboglia 5, que pot datar-se entre el 175 i el 150 a.n.E.

3) Tercera fase d'ocupació. ASSUT 3 (175/150-100 a.n.E.)

Sembla que el segon quart d'aquesta centúria marcaria el final del model existent durant l'Ibèric Ple per passar a una nova gran fase de reformes que afectarà en gran part el poblat i molt possiblement l'estructura defensiva, com ja hem assenyalat. Les cases sembla que s'amortitzen en alguns casos (recinte adjacent a l'Àmbit 1 i possiblement el mateix Àmbit 1), mentre que en altres es construeixen compartimentacions internes (Àmbits 2 i 3). El cas dels canvis a l'Àmbit 1 és interessant: es replana per sobre dels nivells d'ús de l'Ibèric Ple i es construeixen tota una sèrie d'estructures noves que possiblement arribaran fins a tocar l'estructura defensiva, amb un parament de pedra més ben retocada i amb uns millors acabats. Les cases no abandonen la planta rectangular o quadrangular però guanyen en dimensió. De fet són recintes més grans que els anteriors, i delimiten un hàbitat de major entitat que fins i tot amortitza vials i carrers del projecte anterior. La propera excavació de les cases pertanyents a aquesta segona reforma, que s'adossen al sistema defensiu, acabarà de definir el seu funcionament. De totes maneres ens trobem davant d'un fenomen, l'augment de l'espai habitacional, que ja s'ha documentat en altres assentaments de l'àrea de l'Ebre, en dimensions fins i tot majors, com pot ser al Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre) (ASENSIO ET ALII, 2002), i s'haurà d'aprofundir en aquesta qüestió en el futur.

Aquests nivells de reforma vénen marcats, com ja s'ha dit, per replanaments, noves construccions i nous paviments de terra batuda associats. En el cas de l'Àmbit 1 l'amortització/regularització de la fase anterior ve marcada per la u.e. 2006. Si bé encara s'hi ha recuperat un fragment de ceràmica àtica de vernís negre, un bol o *saltcellar* datable al segle IV a.n.E., la majoria dels materials han de datar-se dins ja al segle III i dins de la primera meitat del segle II a.n.E. Pel que respecta al vernís negre campanià de tipus B la seva presència és mínima, però aporta cronologies que es poden portar fins a meitats del segle II a.n.E. S'ha documentat també la vora d'una àmfora greco-itàlica del tipus Lyding Will a1, que cronològicament cal situar entre el 200 i el 150 a.n.E. (LYDING WILL, 1982).

La presència d'importacions de les àrees púniques del centre de la Mediterrània marca també l'evolució cronològica d'aquesta segona fase de reforma. En aquesta mateixa u.e. 2006, a part d'un fons de copa de fabricació púnica però de forma indeterminada, cal indicar la localització de dues vores de clara manufactura centremediterrània, provinents molt possiblement d'obradors del Sahel africà (LANCEL, 1987). Es tracta de la vora d'un bol de la forma Lancel 151 c3, de pasta rosada amb nombrosa mica, datable durant el segon quart del segle II a.n.E. L'altra peça, també la vora d'un bol o un plat, respon a la forma Lancel 272 a2. De pasta beige i mica daurada, en tractar-se d'un vas amb una major estandardització que no pas l'altre, aporta una datació menys precisa, però igualment vàlida: segles III-II a.n.E.

Finalment, pel que respecta a la presència de ceràmiques ibèriques en aquesta fase, cal assenyalar que continuen apareixent les formes clàssiques ja esmentades per a la fase anterior, però s'introdueixen dos nous tipus que aporten una precisió cronològica. Es tracta dels *kalathoi* i de les tenalles de boca plana conegudes com a *Ilduradin*. Els *kalathoi* (Classe A, Grup II, Tipus 7 de Mata i Bonet) sempre apareixen en cronologies avançades, dins de segle II a.n.E., encara que caldria situar els seus prototips a la regió de Múrcia i Alacant en el segle IV a.n.E. A l'Ebre la seva presència és constant i generalitzada al llarg del segle II a.n.E. (OLIVER, 1994). L'altra forma, la coneguda tenalla de boca plana de tipus *Ilduradin* (Classe A, Grup I, Tipus 2, Subtipus 2.1.2 de Mata i Bonet) és també representativa d'aquest segle II a.n.E. El seu origen ha presentat fortes controvèrsies, ja que hi ha investigadors que han considerat que es tracta de productes de la vall de l'Ebre que rarament arriben al seu tram final. La presència constant i abundant fins i tot d'aquest tipus de recipients a jaciments com l'Assut o les Planetes (Bitem, Tortosa, Baix Ebre) (DILOLI, BEA, VILASECA, 2003) desmenteixen aquesta hipòtesi.

En un moment indeterminat proper al canvi de segle es produirà l'abandonament pacífic del poblat de l'Assut. Tanmateix el final de l'activitat habitacional a l'assentament és confús, sobretot per la manca de materials ceràmics que puguin datar-lo de manera precisa. Si bé tenim molt clar que la segona gran reforma urbanística de l'assentament cal situar-la entre el 175 i el 150 a.n.E., el que succeeix a partir d'aquesta darrera data és difícil de precisar, ja que si per una banda no

s'observen canvis estructurals o noves construccions que ens indiquin una activitat urbanística durant la segona meitat del segle II a.n.E. o inicis de la següent centúria, tot indica que ja s'ha iniciat un procés progressiu d'abandonament que portarà a l'evacuació del poblat en una data encara per determinar però que pot situar-se entre les darreries del segle II a.n.E. i la primera meitat del I a.n.E., documentat a partir de la troballa, sempre en nivells superficials, de materials amfòrics de tipus itàlic, entre els quals cal destacar una vora de Dressel 1B situable ja al segle I a.n.E. El procés d'abandonament ha de respondre a paràmetres de reubicació poblacional establerts pel poder romà, i cronològicament no ha de diferir gaire d'aquell de poblats com les Planetes (Bítem, Tortosa, Baix Ebre) (DILOLI, BEA, VILASECA, 2003). De totes maneres cal destacar que en aquest cas, al contrari del de les Planetes, l'abandonament és pacífic, sense destrucció del poblat.

Aquesta darrera fase haurà de ser ben documentada i datada a mesura que avancin les intervencions. En aquest sentit l'existència de reformes i replanaments *a priori* tardans al sector nord del sistema defensiu pot contribuir, un cop excavats, a definir la data de finalització de l'activitat ocupacional a l'assentament.

Cal entendre, doncs, que l'Assut, per les seves característiques, no és únicament un nucli de població, sinó un centre amb entitat integrat en una estructura político-econòmica formada per una densa xarxa de poblament que abasta bona part del curs inferior de l'Ebre, i és el territori comprès entre el Pas de Barrufemes i Tortosa una zona que durant l'època Ibèrica presenta una clara ordenació a nivell regional que patirà, a l'igual que altres assentaments d'aquesta zona, un abandonament pacífic al llarg del segle II a.n.E., davant les pressions d'una nova organització territorial imposada pels romans.

5.- CONCLUSIONS

El període que analitzem, si considerem el seu inici a partir de la manifestació d'uns trets culturals comuns com són els recipients ceràmics, entre altres aspectes culturals cada cop menys clars, s'esdevindria més o menys a partir de mitjan segle VI a.n.E., moment en què s'estructura o reafirma un model d'ocupació territorial representat pels assentaments del Castellot de la Roca Roja i l'Assut, i sobretot per l'utilització de les tres necròpolis del baix Ebre. L'establiment en aquests

dos nuclis, que tindrà una continuïtat en el temps, passarà per una remodelació que implica una reestructuració urbanística total. És a dir, el que interessa és el lloc geogràfic, però es trenca amb l'ocupació anterior, perquè es planteja un patró nou, estructurat des d'un altre model d'organització del territori.

D'aquesta forma, a partir de mitjans del segle V a.n.E. s'observa una transformació associada a un augment sobtat del poblament que s'especifica mitjançant la proliferació d'un nombre elevat de nuclis nous, que es categoritzaran en base a la seva importància dins del model d'ocupació i a la seva funcionalitat. Els nous centres que ocuparan el lloc més elevat en aquesta escala seran poblats concebuts urbanísticament segons un pla preestablert que es constituirà segons dos condicionants: la topografia del lloc elegit per bastir-hi l'assentament i la seva protecció, representada mitjançant les estructures defensives. A més a més, s'estructurà una xarxa ocupacional on s'establiran nuclis especialitzats dependents d'aquests poblats i destinats a potenciar tasques estratègiques i/o econòmiques.

Aquesta nova concepció territorial no es pot explicar sense l'existència d'un poder que sobrepassa l'àmbit de l'assentament que el regionalitza, controlant territoris polítics de difícil determinació geogràfica, però que podrien associar-se a les ètnies secundàries que citen els texts clàssics a partir del segle III a.n.E.

A estrat d'evolució interna, els poblats patiran les transformacions generades pel seu propi moviment poblacional, cosa que fa observar diverses reestructuracions urbanístiques en alguns dels assentaments més emblemàtics d'aquesta zona, com ara la Moleta del Remei (Alcanar) o l'Assut (Tivenys), que patiran algunes transformacions en un moment avançat d'aquest període, just abans d'entrar en crisi per la pressió política i econòmica ocasionada per l'ocupació romana.

En aquest sentit, a partir de la segona meitat del II a.n.E. s'observa un abandonament, generalment pacífic, dels poblats ibèrics d'aquesta àrea. Únicament podria donar-se una pervivència de l'ocupació al Castell de Sant Joan, que continuaria existint com a centre ibèric de certa importància fins a mitjans/finals del segle I a.n.E., moment en què seria substituït en la seva funció organitzativa del territori per la nova *urbs* Dertosa. Aquest abandonament del tipus d'ocupació anterior anirà acompanyat pel bastiment de diversos nuclis de característi-

ques força diferents, atès que eliminat el concepte bàsic que regulava l'urbanisme i arquitectura dels poblats ibèrics –l'estratègia defensiva i de control territorial, exemplificada en la topografia i els sistemes defensius– es renuncia a la ubicació en alçada per situar els nous assentaments al pla, a prop de les àrees més productives i accessibles, segons els nous models econòmics.

És clar, doncs, que eliminades les traves descrites i amb un nou model organitzatiu l'urbanisme ibèric patirà un fort trasbals, plantejant-se noves fórmules que evolucionaran segons patrons procedents de l'òrbita conceptual romana.

Caldria afegir que les dades que tenim actualment, si bé ens han permès avançar en el coneixement de l'urbanisme i arquitectura protohistòrics a l'àrea del baix Ebre, resulten encara insuficients per comprendre aspectes molt importants del desenvolupament del procés de canvi que des de la Primera Edat del Ferro promou l'evolució que portarà fins a les formes de l'Ibèric Ple o Final. Avui dia encara ens és molt difícil si no impossible conèixer i valorar la importància de la jerarquització o de l'existència de classes a la societat ibèrica del sud de Catalunya i zones l·lindants mitjançant l'organització de l'espai interior d'un assentament i la seva distribució urbanística. Suposem que una estructura de poder ben jerarquitzada té el seu paper dins d'aquest col·lectiu, si no ens seria difícil explicar l'existència d'una organització territorial estable basada en la funcionalitat i interdependència de cada un dels centres de la regió, o, fins i tot, a nivell individual, per facilitar la construcció de les estructures defensives o l'emmagatzematge d'excedents, però fins ara no tenim cap dada que ens confirmi plenament aquest fet.

Si més no, tal i com recull A. Ruiz, les característiques que defineixen alguns aspectes de l'evolució de l'urbanisme no poden observar-se en certs nuclis especialitzats, però aquests, per la seva funció dins del territori polític es converteixen en factors favorables per defensar el desenvolupament urbà (RUIZ, 1994).

Per finalitzar, apuntar que l'assentament de l'Assut es presenta, a partir de les dades actuals, com un centre de gran importància dins del territori on es troba inscrit, i que el seu estudi pot facilitar en gran mesura l'avenç en l'enteniment d'aspectes força importants per conèixer l'evolució d'aquests aspectes esmentats de la cultura ibèrica al sud de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- ADSERIAS, M., BURÉS, L., MIRÓ, M.T., RAMON, E. (1993): L'assentament pre-romà de Tarragona. *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 3. Lleida. Pp:177-227.
- ARBELOA, J.V.M. (1990): Les Valletes (Aldover), a ARBELOA, J.V.M., Prospeccions i excavacions arqueològiques. *Butlletí Arqueològic*, 12. RSAT. Tarragona. Pp: 188-192.
- ARCELIN, CH. (1978): Recherches sur la céramique grise monochrome de Provence. *Les céramiques de la Grèce de l'Est et leur diffusion en Occident*. París.
- ARRIBAS, A., TRIAS, G., CERDÀ, D. (1987): *El barco del Sec (Calvià, Mallorca)*. Estudio de los materiales. Ajuntament de Calvià, Calvià.
- ASENSIO, D.; BELARTE, C.; FERRER, C.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1994-96a): El jaciment del barranc de Sant Antoni (Ginestar, Ribera d'Ebre). *Gala*, 3-5. *Models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.E. a la Catalunya meridional i zones limítrofes de la Depressió de l'Ebre*. Sant Feliu de Codines, 1994. Pp: 231-246.
- ASENSIO, D.; BELARTE, C.; FERRER, C.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1994-96b): El poblament de les comarques del curs inferior de l'Ebre durant el Bronze Final i la Primera Edat del Ferro. *Gala*, 3-5. *Models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.E. a la Catalunya meridional i zones limítrofes de la Depressió de l'Ebre*. Sant Feliu de Codines, 1994. Pp: 301-317.
- ASENSIO, D.; BELARTE, C.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1998): Paisatges ibèrics. Tipus d'assentaments i formes d'ocupació del territori a la costa central de Catalunya durant el període ibèric ple. *Actas del Congreso Internacional "Los Iberos, príncipes de occidente". Las estructuras de poder en la sociedad ibérica*. *Saguntum extra*, 1. Universitat de València. València.
- ASENSIO, D., MIRÓ, M., SANMARTÍ, J. amb la col·laboració de TARRADELL-FONT, N., VELAZA, J. (2002): El nucli ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre): un estat de la qüestió. *I Jornades d'Arqueologia Ibers a l'Ebre. Recerca i interpretació. Ilercavònia*, 3. Tivissa. Pp. 185-204.
- BARBERÀ, J., NOLLA, J.M., MATA, E. (1993): *La ceràmica grisa emporitana*. Cuadernos de Arqueología, 6. Barcelona.
- BEA, D.; DÍLOLI, J.; VILASECA, A. (en premsa): El Turó del Calvari (Vilalba dels Arcs, Terra Alta), un recinte singular de la Primera Edat del Ferro al curs inferior de l'Ebre. *Tribuna d'Arqueologia* 2002-03. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- BELARTE, C. (1997): *Arquitectura domèstica i estructura social a la Catalunya protohistòrica*. *ArqueoMediterrània*, 1. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- BELARTE, C.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J. (2002): El jaciment del Castellet de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre). Un patró d'hàbitat ibèric en el curs inferior de l'Ebre. *I Jornades d'Arqueologia Ibers a l'Ebre. Recerca i interpretació. Ilercavònia*, 3. Tivissa. Pp: 89-110.
- BONET, H.; MATA, C. (1991): Las fortificaciones ibéricas en la zona central del País Valenciano a *Fortificaciones. La problemàtica de l'ibèric ple (segles IV-III a. C.)*. Manresa, 1990. Pp: 11-35.
- BONET, H.; GUÉRIN, P.; MATA, C. (1994): Urbanisme i habitatge ibèrics al País Valencià. *Cota Zero*, 10. Pp: 115-130.
- BURILLO, F.; PICAZO, J. (1994): L'urbanisme protohistòric a la vall mitjana de l'Ebre. *Cota Zero*, 10. Pp: 102-114.

- DILOLI, J. (2002): *Anàlisi dels models d'ocupació del territori durant la Protohistòria al curs inferior de l'Ebre*. Edició en microforma. Universitat Rovira i Virgili.
- DILOLI, J.; BEA, D.; VILASECA, A.; AROLA, R.; VILALTA, E. (2002): Primeres intervencions al jaciment protohistòric de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre). *I Jornades d'Arqueologia Ibers a l'Ebre. Recerca i interpretació. Il·l·ercavònia*, 3. Tivissa. Pp: 137-148.
- DILOLI, J.; BEA, D.; VILASECA, A. (2003): *El jaciment ibèric de les Planetes (Tortosa, Baix Ebre). Viure vora el riu durant la Protohistòria*. Tarragona.
- GORBUNOVA, K. (1972): *Attic Vases of the Saint-Valentin Group*, TrudyErmit, 13.
- GRACIA, F.; MUNILLA, G. (1993): Estructuració cronocupacional del poblamiento ibèric en las comarcas del Ebro. *Laietania*, 8. *El poblament ibèric a Catalunya*. Mataró, 1993. Pp: 209-255.
- GRACIA, F.; MUNILLA, G.; PALLARÉS, R. (1991): Estructuració del poblamiento y sistemas defensivos en el área de la desembocadura del Ebro. Dos casos de estudio: La Moleta del Remei (Alcanar) y el Castellet de Banyoles (Tivissa). *Fortificaciones. La problemàtica de l'ibèric ple (segles IV-III a.C.)*. Manresa, 1990. Pp: 67-78.
- GUSI, F.; OLARIA, C. (1984): *Arquitectura del mundo ibérico*. Consejo de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de la Comunidad Autónoma Valenciana.
- JUNYENT, E.; LAFUENTE, A.; LÓPEZ, J.B. (1994): L'origen de l'arquitectura en pedra i l'urbanisme a la Catalunya occidental. *Cota Zero*, 10. Pp: 73-89.
- LANCEL, S. (1987): La céramique punique d'époque hellénistique. *Céramiques hellénistiques et romaines*, II. Ed. P. Lévêque et J.P. Morel. Centre de Recherches d'Histoire Ancienne. Vol. 70. Paris. Pp. 99-137.
- LYDING WILL, E. (1982): *Greco-italic amphoras*. Hesperia, LI, 3.
- MASCORT, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1990): Noves aportacions sobre el poblament protohistòric a les comarques del curs inferior de l'Ebre. Els resultats de la campanya de prospecció desenvolupada l'any 1988. *La romanització del Pirineu, VIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Puigcerdà*, 1988. Pp: 165-174.
- MATA, C.; BONET, H. (1992): La cerámica ibérica: ensayo de tipología. *Estudios de Arqueología Ibérica y Romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester. Trabajos Varios*, 89. València. Pp. 117-173.
- MORET, P. (1991): Facteurs indigènes et exogènes dans l'évolution de l'architecture défensive ibérique. *Fortificaciones. La problemàtica de l'ibèric ple (segles IV-III a.C.)*. Manresa, 1990. Pp: 265-271.
- MORET, P. (1994): Alguns aspectes del desenvolupament de l'hàbitat organitzat a l'àrea ibèrica. *Cota Zero*, 10. Pp: 19-26.
- MORET, P. (1996): *Les fortifications ibériques de la fin de l'Age du Bronze à la conquête romaine. Collection de la Casa de Velázquez*, 56. Madrid.
- MORET, P. (2002): Tossal Montañés y La Gessera: residencias aristocráticas del Ibérico Antiguo en la cuenca media del Matarraña?. *I Jornades d'Arqueologia Ibers a l'Ebre. Recerca i interpretació. Il·l·ercavònia*, 3. Tivissa. Pp: 65-73.
- OLIVER, A. (1994): *El poblado ibérico del Puig de la Misericòrdia de Vinaròs*. Vinaròs.
- RAMON, J. (1995): *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo Central y Occidental*. Col·lecció Instrumenta, 2. Universitat de Barcelona, Barcelona.
- RUIZ, A. (1994): Una reflexió teòrica sobre l'urbanisme ibèric. *Cota Zero* 10. Pp: 147-156.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1991): Les fortifications ibériques de la Catalunya Central i costanera. *Fortificaciones. La problemàtica de l'ibèric ple (segles IV-III a.C.)*. Manresa. 1990. Pp: 127-144.

- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1992): *El poblat ibèric d'Alorda Park. Calafell, Baix Penedès*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 11. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1994): L'urbanisme protohistòric a la costa de Catalunya. *Cota Zero*, 10. Pp: 27-37.
- SPARKES, B.A., TALCOTT, L. (1970): *Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C.* The Athenian Agora, XII. Princeton.

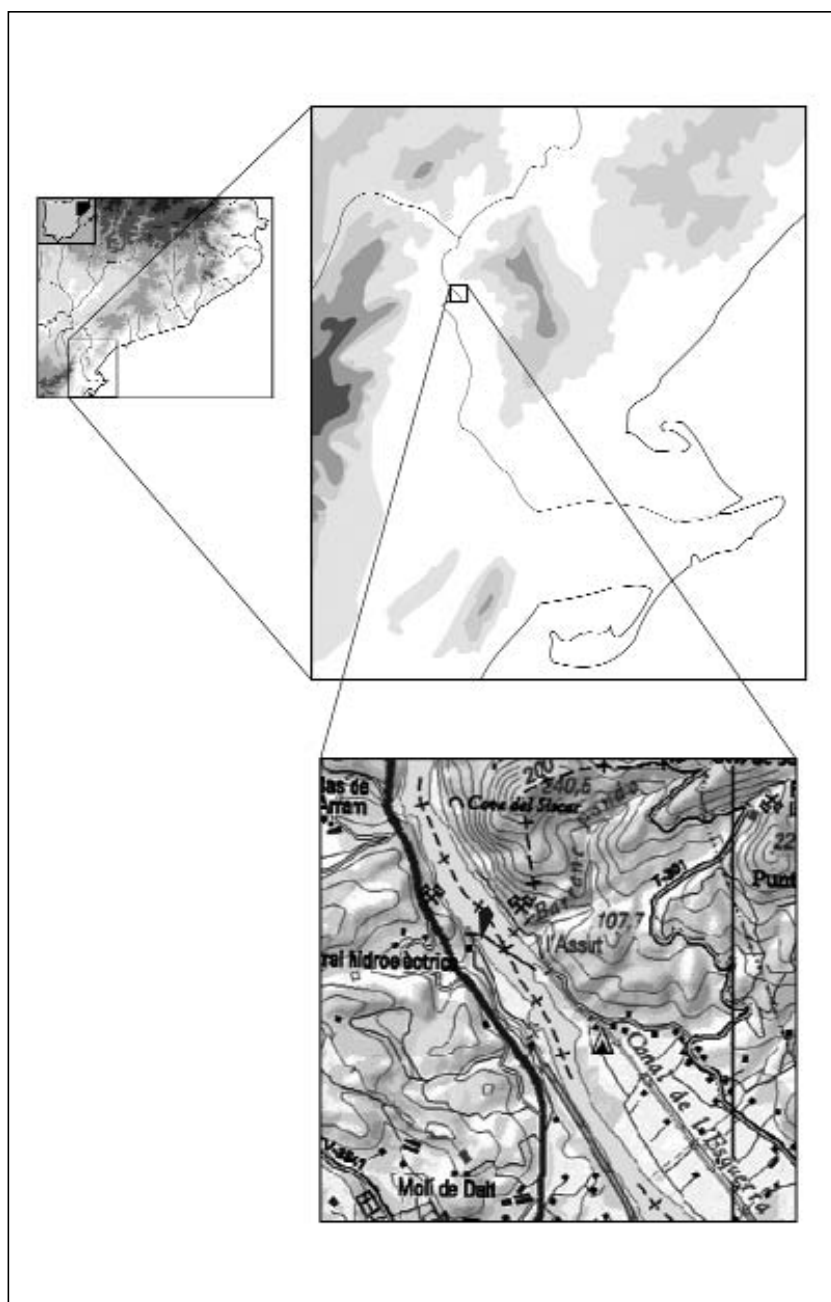

Figura 1: Situació de l'àrea d'estudi i de l'assentament de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre)

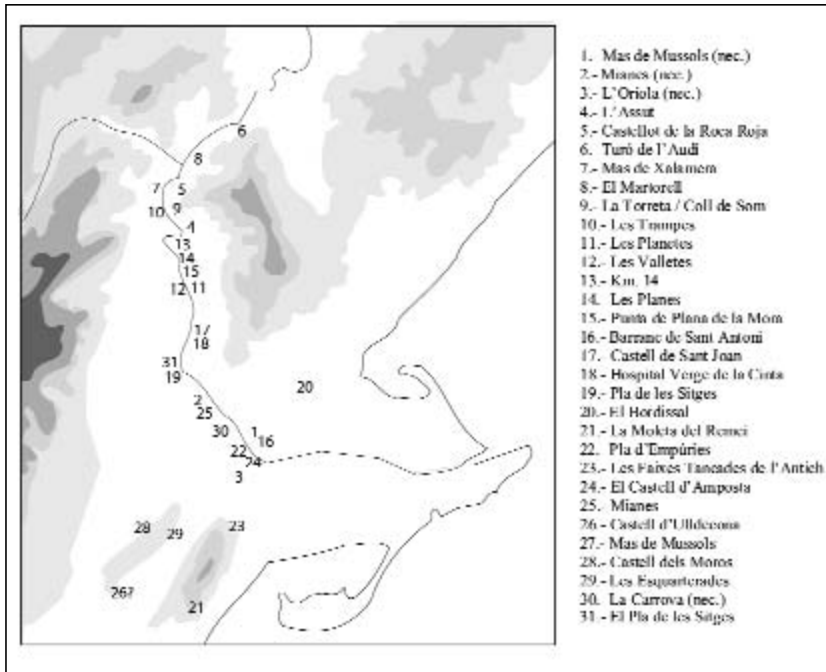

Figura 2: Mapa de jaciments de l'àrea del baix Ebre entre els segles V i II a.n.E.

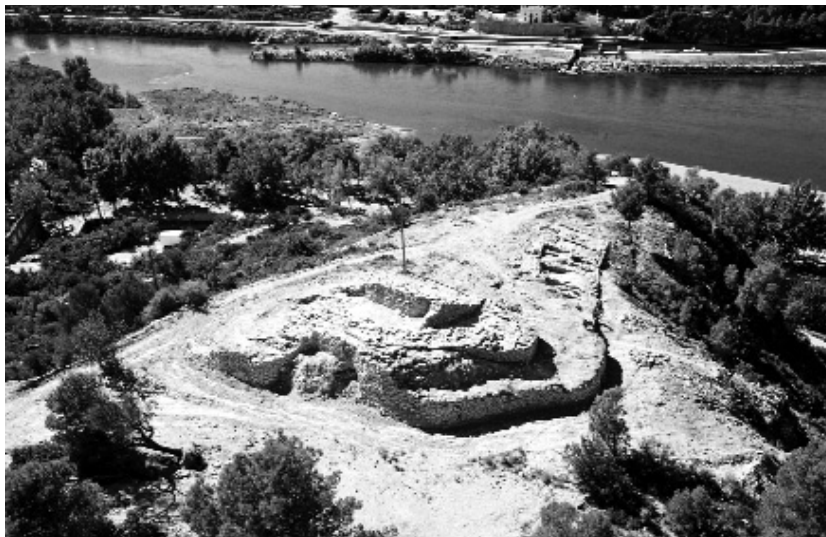

Figura 3: Vista general del sistema defensiu de l'assentament de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre)

Figura 4 a: Estructures del segle VI a.n.E. (Assut 1)

Figura 4 b: Estructures dels segles V a II a.n.E. (Assut 2)

Figura 4 c: Estructures del segle II a.n.E. (Assut 3)

Figura 4 d: Visió general de les estructures recuperades al jaciment de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre)

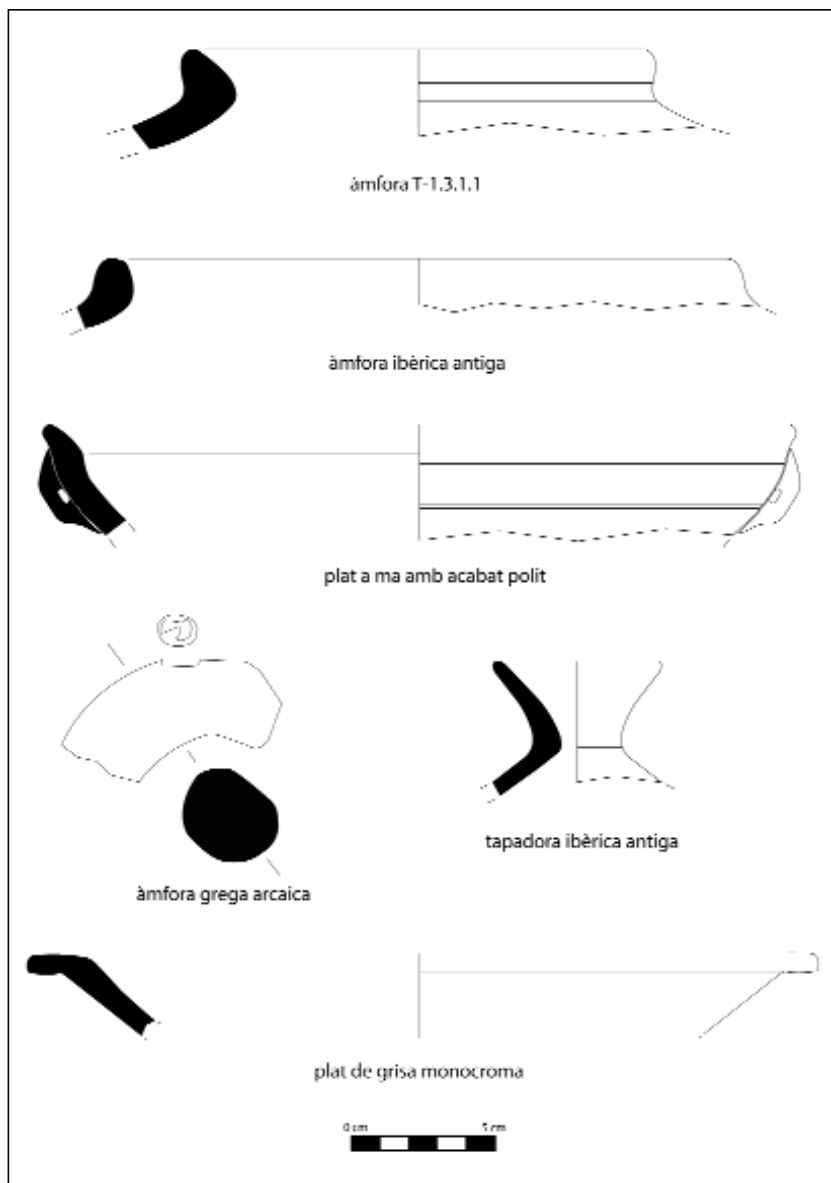

Figura 5 a: Ceràmica de la primera fase d'ocupació: Assut 1

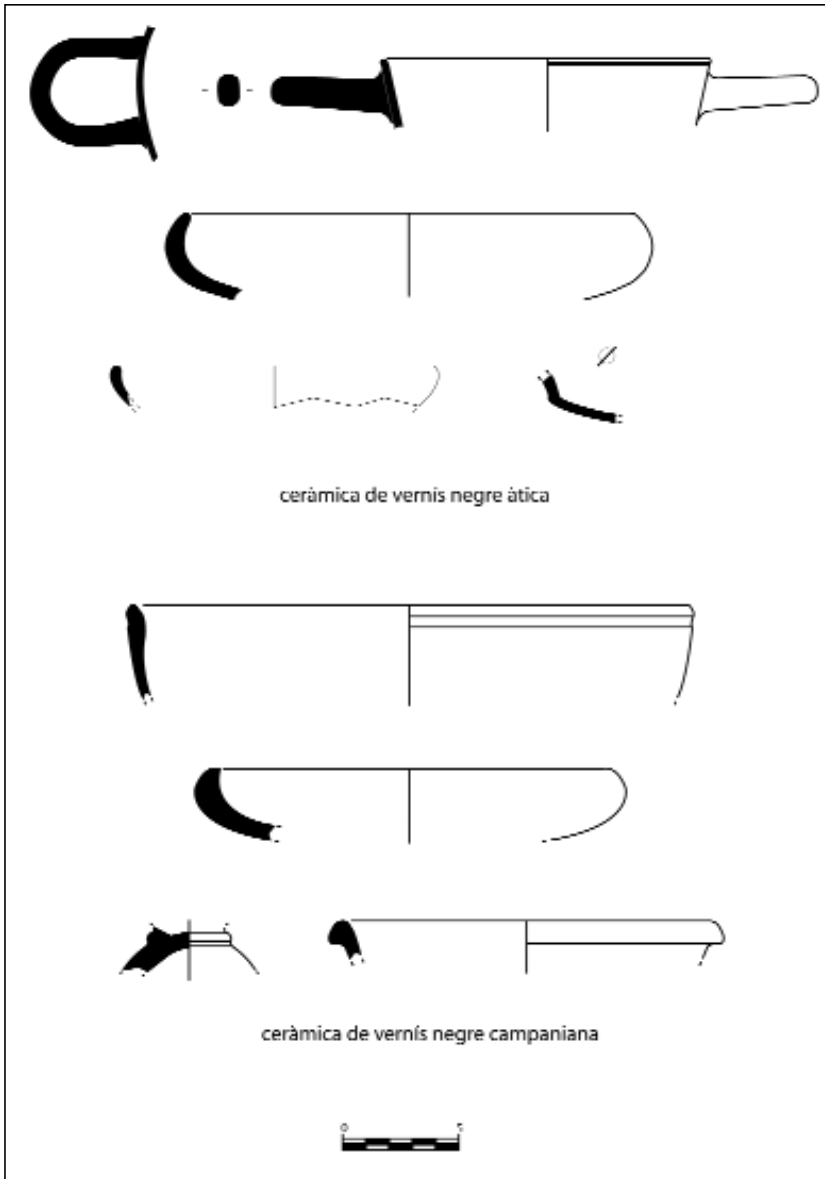

Figura 5 b: Ceràmiques de vernís negre

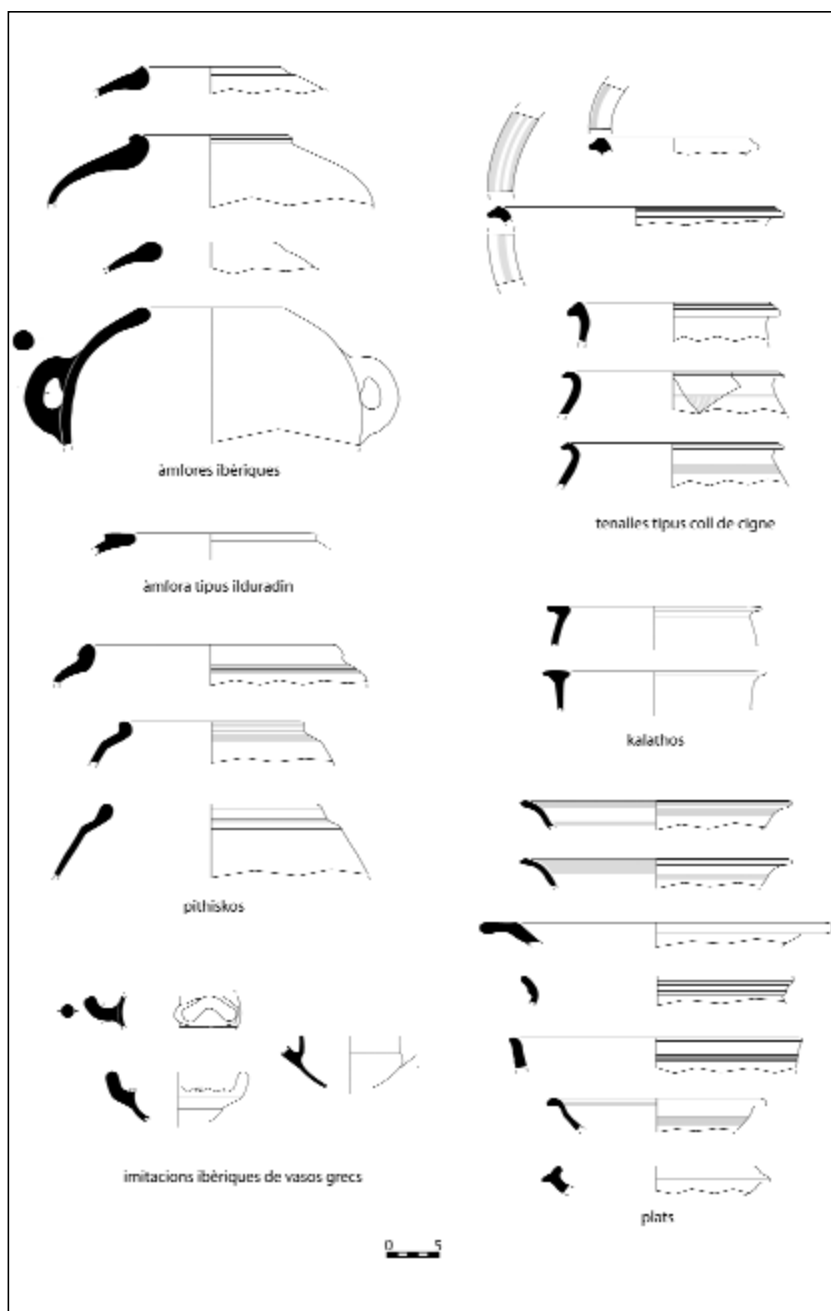

Figura 5 c: Ceràmica ibèrica de les tres fases d'ocupació de l'Assut (Tivenys, Baix Ebre)